

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Христо Илков Христов, преподавател по право на Европейския съюз и защита на прав в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

относно: дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. „Право“, научна специалност „Конституционно право“, на Филип Роберт Самуилов, редовен докторант с такса в докторска програма „Конституционно право“ на Нов български университет, на тема: *„Защита на основните права на ЛГБТИ хората в конституционната рамка на България“*

I. Относно процедурата за защита на образователната и научна степен доктор

Назначен съм за член на научното жури по процедурата за защита на дисертационния труд на Филип Роберт Самуилов със Заповед № 3-РК-220/19.06.2026 г. на Ректора на Нов български университет, издадена въз основа на чл. 14, ал. 3 от Наредбата за развитието на академичния състав на Нов български университет (НБУ) и решение на Факултетния съвет към Магистърския факултет от заседание № 9/18.06.2026 г. Настоящото становище е изготвено в изпълнение на определената ми роля в процедурата.

По процедурата са представени дисертационен труд в обем от 292 страници, автореферат, автобиография и данни за четири публикации, непосредствено свързани с предмета на изследването. Представените материали дават основание да се приеме, че са изпълнени формалните предпоставки за провеждане на публичната защита и че резултати от дисертационното изследване са получили необходимата публичност.

II. Относно докторанта

Филип Роберт Самуилов е завършил специалност „Право“ в НБУ през 2022 г. и магистърска програма „Права на човека и върховенство на правото“ в Университета на Мишколц през 2025 г. От 2023 г. е докторант по конституционно право в НБУ. Професионалният му опит включва работа като правен експерт в ЛГБТИ организация „Действие“, както и преподавателска дейност по международно публично право в НБУ.

Автобиографията и публикациите на докторанта разкриват последователен интерес към правата на човека, равенството и недискриминацията, конституционната проблематика и взаимодействието между националните и европейските стандарти на защита. Участията му в национални и международни научни форуми, както и отличното владение на английски и немски език, са създали добра основа за работа с широк кръг чуждоезични източници.

Практическият му опит в областта на защитата на правата на ЛГБТИ хората допринася за познаване на реалните правни проблеми, но в същото време изисква особена научна саморефлексия. В труда тази особена позиция е заявена открито и е съчетана със стремеж към аргументиране чрез нормативни източници, съдебна практика и сравнителноправни елементи на анализ.

III. Относно представения дисертационен труд

1. Предмет, актуалност и значимост на изследването

Дисертационният труд е посветен на безспорно актуална и обществено значима проблематика. Защитата на основните права на ЛГБТИ хората се намира в пресечната точка между конституционните принципи на равенство, правова държава, човешко достойнство и защитата на основните права, от една страна, и чувствителни въпроси на семейното право, гражданското състояние, образованието, наказателноправната защита и международната закрила, от друга. Избраната тема има и отчетливо европейско измерение поради взаимодействието между Конституцията, Европейската конвенция за правата на човека и правото на Европейския съюз в разглежданата проблематика.

Актуалността на изследването произтича от липсата на адекватна нормативна уредба в българското право, от развитието на практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) и на Съда на Европейския съюз (Съда на ЕС), от неприключилото изпълнение на решения, постановени по дела, свързани с България, касаещи семейния живот на еднородни двойки, от противоречивата национална практика относно юридическото признаване на пола. В този контекст представеният

труд не разглежда изолиран секторен въпрос, а анализира способността на българския конституционен ред да осигури ефективно и равно упражняване на универсално признати права.

Централният изследователски проблем е формулиран като противоречие между формално универсалните конституционни гаранции и фактическите нормативни, институционални и тълкувателни механизми, които ограничават тяхното действие за ЛГБТИ хората. Авторът определя това противоречие като „конституционен парадокс“ и защитава тезата, че съществуващите дефицити не са сбор от случайни законодателни празноти, а проявление на по-дълбок модел на нормативно изключване, поддържан от формалистични и оригиналистки подходи в доктрината и съдебната практика.

Изборната тема несъмнено представлява научна новост за българската правна доктрина. Отделни нейни аспекти са изследвани в трудове по антидискриминационно, семейно, конституционно право и право на ЕС, но представената дисертация ги обединява в цялостен анализ на конституционноправния статус на ЛГБТИ хората, включващ историческа перспектива, сравнително изследване, наднационални стандарти и подробен преглед на българското правораздаване.

2. Цели, научна теза и основни линии на анализа

Основната цел на труда е да установи причините за дефицитите в защитата на правата на ЛГБТИ хората, да оцени тяхната съвместимост с конституционните и наднационалните стандарти и да предложи нормативни решения. Тази цел е разгърната чрез няколко последователни задачи: изясняване на понятийния апарат; проследяване на историческия генезис; хоризонтално сравнение на избрани национални модели; вертикална съпоставка с практиката на ЕСПЧ и Съда на ЕС; анализ на българската конституционна и законова рамка; и критичен преглед на практиката на Конституционния съд и националните съдилища.

В рамките на изследването авторът развива няколко взаимосвързани идеи:

- липсата на изрична правна уредба не е непременно неутрална, а може да функционира като механизъм на нормативно изключване и да поражда трайна правна несигурност;
- конституционните понятия за равенство, достойнство и личен живот следва да се тълкуват еволютивно и в диалог с международните и наднационалните стандарти;
- позоваването на национална конституционна идентичност и „традиционни ценности“ не може само по себе си да оправдае ограничаване на основни права;

- националните съдилища имат самостоятелна роля за преодоляване на дефицитите на защита чрез конформно тълкуване, ефективна съдебна защита и, когато са изпълнени условията за това, прилагане на принципа на предимство на правото на ЕС;
- необходим е съгласуван законодателен модел, който да обхване семейния статус, юридическото признаване на пола, телесната неприкосновеност на интерсекс децата, престъпленията от омраза и образователната среда.

Тези линии придават единство на труда и позволяват отделните тематични полета да бъдат разглеждани като проявления на общ конституционен проблем, а не като несвързани частноправни или административноправни казуси.

3. Методология на научното изследване

Методологическата рамка е една от отличителните страни на дисертацията. Филип Самуилов съчетава класическия правно-догматичен анализ със социално-правен и критически подход. Използвани са правно-историческият, сравнителноправният, системният, телеологичният и казуистичният метод. Сравнението се развива в две измерения: хоризонтално - между избрани национални правни системи, и вертикално - между българската уредба и стандартите на Съвета на Европа и Европейския съюз.

Особено интересна е употребата на деконструктивния прочит и на аналитични елементи от куйър теорията. Чрез тях докторантът изследва не само съдържанието на правните норми, но и начина, по който правният език и бинарните категории могат да създават йерархии и да ограничават разпознаването на определени субекти като пълноценни носители на права. Казуистичният анализ чрез т.нар. „плътно описание“ позволява да се проследят предпоставките, аргументативните ходове и практическите последици на конкретни съдебни решения.

Тази методологическа комбинация е амбициозна и като цяло продуктивна. Тя позволява да се излезе извън чисто описателното представяне на действащата уредба. Същевременно използването на критически теории изисква ясно разграничение между аналитична констатация и нормативна оценка. На места езикът на труда - например понятия като „структурна хомофобия“, „епистемологично насилие“, „гражданска смърт“ или „конституционализъм на злоупотребата“ - е силно оценъчен. Той носи евристична стойност, но би бил още по-убедителен, ако всяка такава квалификация се обвързва с предварително определени юридически критерии и с конкретните правни последици на разглеждания акт.

4. Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е структуриран в увод, три части, шест глави и заключение. Избраната структурна архитектура може би е малко по-тежка и амбициозна от обичайното за един дисертационен труд, но същевременно отговаря на предмета и целите на изследването и следва ясна логика - от понятията и историческите предпоставки, през сравнителните и наднационалните стандарти, към оценката на българската правна рамка и съдебна практика.

Първата част полага теоретичната и историческата основа. Глава първа изяснява термините сексуална ориентация, джендър идентичност, джендър изразяване и полови характеристики и въвежда рамката SOGIESC. Глава втора проследява правната уредба от следосвобожденска България, през тоталитарния период, до Конституцията от 1991 г. Като приносен елемент на изследването може да се подчертае това, че историческият материал не е самостоятелно отклонение, а се използва за проверка на твърденията за непроменима национална традиция и за обяснение на генезиса на съвременни тълкувателни нагласи.

Втората част развива сравнителноправния и вътрешноправния анализ. Глава трета съпоставя модели на регистрирано партньорство и брачно равенство, юридическо признаване на пола и защита на интерсекс хората в избрани западно-, централно- и източноевропейски системи. Глава четвърта систематизира стандартите по членове 8 и 14 ЕКПЧ, позитивните задължения при насилие и престъпления от омраза, както и относимите гаранции на Хартата на основните права на ЕС и практиката по свободното движение и признаването на гражданския статус.

Третата част е най-пряко ориентирана към българското право. Глава пета разглежда принципите на примат на международното право, достойнство, равенство и личен живот, след което анализира антидискриминационното и образователното законодателство и институционалния механизъм на Комисията за защита от дискриминация. Глава шеста подлага на детайлен разбор решенията на Конституционния съд от 2018 и 2021 г., практиката по юридическо признаване на пола, както и актове на Върховния административен съд относно прояви на ЛГБТИ общността и международната закрила. Заключениеето синтезира резултатите по поставените задачи, обособява четири групи дефицити и формулира предложения *de lege ferenda*.

Препоръчително е при бъдеща публикация на труда да се редуцират някои повторения между увода, обобщенията в отделните глави и разширеното заключение, както и по-ясно да се отделят изводите *de lege lata* от нормативните и правнополитическите предложения.

5. Научен апарат и използвани източници

Дисертационният труд се характеризира с широк и разнообразен научен апарат. Отделно е систематизиран значителен корпус съдебна практика. Количественият обхват е съчетан с функционално използване на източниците. Доктрината служи за изграждане на теоретичната рамка, институционалните доклади - за контекстуализиране на националната среда, а съдебната практика - за проверка на действителното действие на правните гаранции.

6. Научни и научно-приложни приноси

Като най-съществени собствени приноси на Филип Самуилов могат да бъдат определени следните елементи:

1. цялостното историко-правно изследване на статута на ЛГБТИ хората в България от следосвободения период до съвременната конституционна рамка. Особено ценен е изводът, че днешните рестриктивни модели не следва автоматично да се представят като израз на непрекъсната и неизменна българска правна традиция, а трябва да се разглеждат и през наследството на тоталитарната държава и последващите институционални наслоявания;
2. изграждането на интегриран двуизмерен модел на сравнителноправен анализ. Хоризонталното сравнение между различни европейски правни системи и вертикалната съпоставка с наднационалните стандарти позволяват българската уредба да бъде оценена едновременно спрямо възможни законодателни решения и спрямо действащи международни и европейски задължения;
3. систематизирането и критичният анализ на значителен корпус национална съдебна практика. Приносно е проследяването не само на крайния резултат по делата, но и на аргументативните модели - смесването на различни защитени признаци, използването на биологичен детерминизъм, позоваването на обществен морал и традиционни ценности, отказа от тест за пропорционалност и различните доказателствени стандарти в производствата по международна закрила;
4. концептуализирането на „нормативното мълчание“ като юридически значим механизъм, чрез който липсата на уредба може да произведе конкретни неблагоприятни последици - непризнаване на семейни връзки, несигурност на гражданското състояние, затруднен достъп до защита и възникване на трансгранични „куцащи“ правоотношения;
5. въвеждането в българския конституционоправен анализ на деконструктивни и интерсекционални инструменти и използването им за критика на привидно

неутрални правни категории. Макар този подход да подлежи на научна дискусия, неговото последователно прилагане придава оригиналност на труда и открива нови перспективи за изследване на равенството и правната субектност;

6. формулирането на съгласуван пакет от научно-приложни предложения: законова уредба на гражданските съюзи или регистрираното партньорство; бърза и достъпна процедура за юридическо признаване на пола; защита на интерсекс децата срещу необратими интервенции без информирано съгласие; допълване на наказателноправната защита срещу престъпления от омраза; и отмяна на ограниченията, въведени в Закона за предучилищното и училищното образование през 2024 г.

Тези приноси имат както научно-теоретична, така и практическа стойност. Те систематизират разпокъсан материал, предлагат оригинална обяснителна рамка и очертават конкретни направления за законодателна промяна.

7. Критични бележки и въпроси

Изложената положителна оценка не изключва някои критични бележки, които не засягат общата научна стойност на труда, но могат да бъдат полезни при неговото бъдещо развитие.

На първо място, някои основни понятия и тези са формулирани с прекалено категоричен или публицистично натоварен език. Оценки като „абдикация“ на съдилищата, „структурна хомофобия“, „правен сепаратизъм“ и „гражданска смърт“ следва да бъдат използвани внимателно и да се обвързват с ясно определени юридически индикатори. По-умереният аналитичен език би разширил убедителността на труда и за читатели, които не споделят предварително неговата критическа перспектива.

На второ място, тезата за задължението на националния съдия да остави без приложение всяка национална норма или тълкувателно решение, противоречащо на Хартата, се нуждае от прецизиране. Принципът на предимство предполага изграждането на конкретно противоречие с пряко приложими норми на правото на ЕС, а Хартата обвързва държавите членки, когато те прилагат правото на Съюза по смисъла на член 51, параграф 1. Поради това за всяка анализирана материя следва предварително да се установи конкретната връзка с правото на ЕС и да се разграничат последиците на предимството, съответстващото тълкуване, прякото действие и ефективната съдебна защита.

На трето място, сравнителноправният подбор е обоснован и богат, но би могло още по-ясно да се изложат критериите за избора на държави и границите на преносимостта на съответните модели в българския конституционен контекст.

Аналогично, предложенията *de lege ferenda* биха спечелили от по-детайлно разработване на институционалния дизайн и преходните правила, особено относно родителството, социалното и наследственото осигуряване, регистрите на гражданското състояние и съотношението с действащи семейноправни институти.

На четвърто място, при представянето на историческия генезис и причинните връзки между тоталитарното наследство и съвременната практика е важно да се поддържа разграничение между доказана приемственост, вероятно влияние и авторова интерпретация. Наличието на историческа последователност не винаги установява само по себе си причинност.

В този контекст бих поставил на докторанта следните въпроси:

1. как следва да се очертае приложното поле на Хартата на основните права на ЕС при национални производства за юридическо признаване на пола и за признаване на семейни отношения, когато конкретният случай няма трансграничен елемент?
2. кои юридически критерии позволяват да се разграничи обикновената законодателна непълнота от „нормативно мълчание“, функциониращо като форма на дискриминационно изключване?
3. какъв минимален модел на правно признаване на еднополовите двойки би изпълнил позитивните задължения по ЕКПЧ, без да предполага непременно пълно приравняване на регистрираното партньорство с брака?

IV. Заключение

Като имам предвид актуалността и значимостта на избраната тема, последователната структура на изследването, оригиналната и продуктивна методологическа рамка, широкия научен апарат, задълбочения анализ на съдебната практика и установените научни и научно-приложни приноси, давам положителна оценка на представения от Филип Роберт Самуилов дисертационен труд.

Трудът показва, че докторантът притежава задълбочени теоретични знания в областта на конституционното право и правата на човека, както и способности за провеждане на самостоятелно научно изследване. Дисертацията съдържа оригинални научни резултати и практически предложения, които допринасят за развитието на българската правна доктрина и за дискусиата относно ефективната защита на основните права на ЛГБТИ хората в България.

Считам, че дисертационният труд и представените публикации отговарят на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и относимата вътрешна уредба на Нов български университет.

С оглед на гореизложеното предлагам на членовете на научното жури на Филип Роберт Самуилов да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ в област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. „Право“, научна специалност „Конституционно право“.

с. Хвойна, 11.09. 2026 г.

доц. д-р Христо Христов
член на научното жури